

Kohaliku tasandi kliima- ja energiateemade analüüsimise juhis

Sisukord

1. SISSEJUHATUS.....	1
2. EESMÄRGID	2
3. KÄSITLETAVAD VALDKONNAD.....	4
4. KOHALIKU ENERGIA- JA KLIIMAKAVA KOOSTAMISE VÕI ARENGUKAVA TÄIENDAMISE SAMMUD.....	6
5. TÄIENDAVID SOOVITUSED	15
6. TEGEVUSKAVA.....	17
7. ARUANDLUS	17

1. SISSEJUHATUS

Juhises esitatud soovitused on koostatud abivahendiks kohalikele omavalitsustele Ühtekuuluvusfondi vahenditest rahastatava tegevuse – kohalike energia- ja kliimakavade koostamiseks või uuendamiseks ja toetuse kasutamise aruandluseks.

Toetuse andmise eesmärgiks on aidata kaasa kohalikul tasandil kliima- ja energiaeesmärkide seadmisele ja saavutamisele ning toetada kohalike energia- ja kliimakavade (edaspidi KEKK) koostamist ja rakendamist.

Kohalikke kliima- ja energiakavasid koostatakse eesmärgiga tagada kohalikul tasandil (kohaliku omavalitsuse, omavalitsusliidu või maakondlik tasand) riiklike kliimaeesmärkidega kooskõlas olev kasvuhoonegaaside heite vähendamine ja kliimamuutustest põhjustatud riskide maandamine, et suurendada nii ühiskonna kui ka ökosüsteemide valmisolekut ja vastupanuvõimet kliimamuutustele ning ennetada või vähendada äärmuslike ilmastikunähtuste tagajärjel tekkivat kahju, eelistades ökosüsteempõhiseid lähenemisviise. Kasvab teadlikkus kliima- ja energiateemadest laiemalt ning paraneb elu-, ettevõtlus- ja looduskeskkonnaga seotud otsuste ja tegevuste kvaliteet. Kliimamuutuste leevendamise ja kohanemise eesmärkide seadmine kohaliku omavalitsuse (KOV) tasandil annab olulised suunised KOVides juhtimisotsuste tegemiseks, k.a. prioriteetide seadmine, investeerimisplaanide ja eelarve koostamine, planeeringute koostamine ja kooskõlastamine.

Selleks, et kliimamuutuste leevendamise ja mõjuga kohanemise meetmed oleksid tõhusamad ja hõlmaksid Eesti elanikkonda laiemalt, on äärmiselt oluline riigiasutuste ja kohalike omavalitsuste omavaheline koostöö, seda ka horisontaalselt läbi erinevate sektorite ja valdkondade. Kohalike omavalitsuste (KOV) eesmärgipärane tegevus kliimamuutustest põhjustatud riskide hindamisel ja maandamisel elanikkonna ja looduse kaitseks ning kasvuhoonegaaside heite vähendamisel energeetika, transpordi, hoonete, ringmajanduse sh jäätmemajandus, tööstuse, biomajanduse sektorites ja energiatõhususe saavutamise ja

taastuenergia kasutuspotentsiaali rakendamise kaudu, annab olulise panuse riiklike energia- ja kliimapoliitika eesmärkide saavutamiseks.

2. EESMÄRGID

Eesti pikaajaline eesmärk on minna üle vähese süsinikuheitega, sotsiaal- ning keskkonnamõjusid arvestavale majandusmudelile, mis tähendab järk-järgult eesmärgipärasest majandus- ja energiasüsteemi ümberkujundamist ressursitõhusamaks, tootlikumaks ja keskkonnahoidlikumaks.

KEKK-ide koostamisel tuleb silmas pidada [Eesti tuleviku kliimastenaariumeid aastani 2100](#) ja arvestada järgmiste riiklike strateegiate ja arengukavadega ning neis püstitatud eesmärkidega: [Eesti pikaajaline strateegia „Eesti 2035“](#), [Kliimamuutustega kohanemise arengukava aastani 2030](#) (KOHAK 2030), [Kliimapolitiitika põhialused aastani 2050](#) (KPP 2050), [Riiklik energia- ja kliimakava aastani 2030](#) (REKK 2030), [Energiamajanduse arengukava aastani 2030](#) (ENMAK 2030) ja koostamisel olev energiamaajanduse arengukava aastani 2035 (ENMAK 2035), [Hoonete rekonstrueerimise pikaajaline strateegia](#) (REKS), [Transpordi ja liikuvuse arengukava 2021–2035](#), [Rohepöörde tegevusplaan 2023-2025](#).

Olulisemad riiklikud eesmärgid energia- ja kliimavaldkonnas on järgmised:

- Eesti 2035. aasta kasvuhoonegaaside netoheitkoguse sihttase on 8 miljonit tonni CO₂ ekvivalenti (sh maakasutuse, maakasutuse muutuse ja metsanduse sektor ehk nn LULUCF).
- Eesti pikaajaline siht on tasakaalustada kasvuhoonegaaside heide ja sidumine hiljemalt 2050. aastaks ehk vähendada aastaks 2050 kasvuhoonegaaside netoheidet nullini.
- Jõupingutuste jagamise määrusega kaetud sektorites (transport, väikeenergeetika, põllumajandus, jäätmemajandus, tööstuslikud protsessid) võib 2030. aastal heide olla kokku 4,7 miljonit tonni CO₂ ekvivalenti (2005=6,3 miljonit tonni CO₂ ekv), st aastaks 2030 tuleb võrreldes 2005. aastaga kasvuhoonegaaside heidet vähendada 24%.
- Maakasutuse, maakasutuse muutuse ja metsanduse sektoris (nn LULUCF) peab võrreldes baastasemega (2016-2018 keskmine) 2030. aastaks KHG sidumine olema 434 kt CO₂ ekv võrra suurem, sh peavad aastal 2025 olema sektori heitkogused kompenseeritud süsiniku sidumisega sama sektori poolt ning LULUCF sektori koguheidet ja süsiniku sidumine on vähemalt tasakaalus.
- Eesti riigi, regionaalse ja kohaliku tasandi valmiduse ja võime suurendamine kliimamuutuste mõjuga kohanemiseks.
- Taastuenergia osakaal energia summaarsest lõpptarbimisest peab aastal 2030 olema vähemalt 65%.
- Eesti elektritarve on aastaks 2030 kaetud 100% taastuenergiaga.
- Energia lõpptarbimine peab aastani 2030 püsima tasemel 32–33 TWh/a.
- Primaarenergia tarbimise tõhusam kasutus – primaarenergia tarbimise vähenemine kuni 14% (võrreldes viimaste aastate tipuga) aastaks 2030.
- Enne 2000. aastat ehitatud hoonefondi terviklik rekonstrueerimine aastaks 2050;
- Energiajulgeoleku tagamine, hoides imporditud energiast sõltuvuse määra võimalikult madalal.
- Elektrivõrkude riikidevahelise ühendatuse miinimumkriteeriumitele vastamine.

Teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni kasutamine kliima- ja energiapoliitikas on vajalik majanduse konkurentsivõime hoidmiseks.

Kestlik ja teadlik tootmine ja tarbimine ning jäätmetekke vältimise ja korduskasutuse edendamine, ohutu materjaliringluse suurendamine ning jäätmekäitlusest tulenevate mõjudega arvestamine ning nende vähendamine nii inim- kui ka looduskeskkonnale¹.

„Ei kahjusta oluliselt“ põhimõttele vastavus

Kliima- ja energiaeesmärkide seadmisel tuleb arvestada „ei kahjusta oluliselt“ ehk DNSH (inglise keeles *do no significant harm*) põhimõttega², mille kohaselt ei tohi kahjustada ühtegi kuuest keskkonnanäesmärgist: a) kliimamuutuste leevendamine, b) kliimamuutustega kohanemine, c) vee ja mereressursside kestlik kasutamine ja kaitse, d) üleminek ringmajandusele, e) saastuse vältimine ja tõrje, f) elurikkuse ja ökosüsteemide kaitse ja taastamine.

Tegevus kahjustab oluliselt kliimamuutuste leevendamist, kui see põhjustab olulist inimtekkelist kasvuhoonegaaside heidet. *Pole paika pandud, milline on oluline kasvuhoonegaaside heide. Kokkuleppeliselt võiks pidada oluliseks kasvuhoonegaaside heiteks 20 000 tonni aastas. Samas peaks arvestama ka tegevuse mahtu. Mõne väiksema mahuga tegevuse juures võib ka väiksem heite kogus olla liiga suur. Kliimaministeeriumi tellimusel on valminud ettevõtte kasvuhoonegaaside heite arvutusmudel: [Organisatsioonide KHG jalajälg | Kliimaministeerium](#).*

Tegevus kahjustab oluliselt kliimamuutustega kohanemist, kui see põhjustab praeguse kliima ja eeldatava tulevase kliima kahjuliku mõju suurenemist tegevusele endale või inimestele, loodusele või varadele. *Kliimamuutuste prognoosiga saab tutvuda kliimaministeeriumi kodulehel: [Kliimamuutuste olemus | Kliimaministeerium](#).*

Tegevus kahjustab oluliselt vee- ja mereressursside kestlikku kasutamist ja kaitset, kui see kahjustab veekogude, sealhulgas pinna- ja põhjavee head seisundit või head ökoloogilist potentsiaali, või mereala head keskkonnaseisundit.

Tegevus kahjustab oluliselt ringmajandust, sealhulgas jäätmetekke vältimist ja jäätmete ringlussevõttu, kui see ei taga tõhusat materjalide või loodusvarade kasutamist või suurendab oluliselt jäätmete teket, põletamist või kõrvaldamist, või kui jäätmete pikaajaline kõrvaldamine võib oluliselt ja pikaajaliselt kahjustada keskkonda. *Ringmajanduse edendamise võimaluste kohta saab lugeda kliimaministeeriumi kodulehelt: [Ringmajandus | Ringmajandus \(envir.ee\)](#).*

Tegevus kahjustab oluliselt saastuse vältimist ja tõrjet, kui see suurendab märkimisväärselt saasteainete heidet õhku, vette või pinnasesse.

Tegevus kahjustab oluliselt elurikkuse ja ökosüsteemide kaitset ja taastamist, kui see kahjustab märkimisväärselt ökosüsteemide head seisundit ja vastupidavust või kahjustab elupaikade ja liikide, sealhulgas Euroopa Liidu tähtsusega liikide kaitsestaatust.

---

¹ Allikas [Riigi jäätmekava 2023-2028](#)

² Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) 2020/852, millega kehtestatakse kestlike investeeringute hõlbustamise raamistik ja muudetakse määrust (EL) 2019/2088 (ELT L 198, 22.06.2020, lk 13–43), artiklis 17 nimetatud olulist kahju ja artiklis 9 sätestatud keskkonnanäesmärgid.

Taristu kliimakindluse tagamine

Tulenevalt EL struktuurivahendite kasutust reguleerivast ühissätete määrusest³, on kohustuslik tagada kliimakindlus taristuinvesteeringutel, mille kestvus on vähemalt 5 aastat.

Kliimakindluse tagamine on protsess, mille eesmärk on vältida taristu kahjustumist võimalike pikaajaliste kliimamõjude tõttu, tagades samas, et esikohal oleks energiatõhususe järgimine ja et projektist tulenevate kasvuhoonegaaside heitkoguste tase on kooskõlas 2030. aastaks saavutatava kasvuhoonegaaside vähendamise eesmärgiga ning 2050. aastaks saavutatava kliimaneutraalsuse eesmärgiga.

Taristu kliimakindluse hindamine hõlmab nii kliimamuutuste leevendamise kui ka kliimamuutustega kohanemise mõju hindamist. Euroopa Komisjoni kliimakindluse juhendis on taristu käsitlus lai, hõlmates nii hooneid, võrgutaristut kui ka mitmesuguseid ehitatud süsteeme ja varasid. Taristuks loetakse nii uut taristut kui ka olemasoleva taristu uuendamist, ajakohastamist ja laiendamist.

Tuleb tähele panna, et ajavahemik, mille vältel taristut kliimamuutustele vastuvõtlikkust ja kliimariske hinnatakse ning hindamise aluseks valitud kliimaprojektsioon, peab vastama kavandatava objekti eeldatavale elueale. Euroopa standardites kasutatakse objekti eluea iseloomustamiseks mõistet arvutuslik tööga. Taristu püsib tavaliselt kaua ja võib aastate vältel olla muutuvatele ilmaolude meelevaldas, mistõttu on ilmastiku- ja kliimamõju taristule on üha kahjulikum ja sagedamini äärmuslik.

Kui taristu kavandamiseks on vaja koostada strateegiline planeerimisdokument (koos KSH-ga) ja/või taristu kavandamiseks tuleb viia läbi KMH, on mõistlik kliimakindluse hindamine nende menetlustega integreerida. Kui kavandatavale taristuprojektile kohandub kliimakindluse nõue, tuleb kliimakindluse hindamine ning kliimakindluse tagamise dokumentatsioon koostada ka olukorras, kui KSH ja/või KMH teostamine ei ole nõutud. Sellisel juhul viiakse kliimakindluse hindamine läbi eraldiseisva protsessina. Ülevaade projektitsükli juhtimisest ning keskkonnavaldest hindamistest (KSH/KMH) on toodud Euroopa Komisjoni kliimakindluse tehniliste suunistes.

3. KÄSITLETAVAD VALDKONNAD

Juhis annab raamistiku ja vormi kliima- ja energiateemade süsteemseks kirjelduseks ja aitab tuvastada KOV-i territooriumil kliimamuutuste mõjuga kohanemise⁴ ja kliimamuutuste leevendamisega⁵ seotud valdkonnad ja seotud teemad ja tegevused. Teisisõnu teha kohaliku tasandi kliima- ja energiateemade audit, seada eri valdkondades paika kindel tegevusraamistik

³ Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2021/1060, 24. juuni 2021, millega kehtestatakse ühissätted Euroopa Regionaalarengu Fondi, Euroopa Sotsiaalfond+, Ühtekuuluvusfondi, Õiglase Ülemineku Fondi ja Euroopa Merendus-, Kalandus- ja Vesiviljelusfondi kohta ning nende ja Varjupaiga-, Rände- ja Integreerimisfondi, Sisejulgeolekufondi ning piirihalduse ja viisapoliitika rahastu suhtes kohaldatavad finantsreeglid, ELT L 317, 9.12.2019, lk. 1–16: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX:32021R1060>

⁴ Kliimamuutuste mõjuga kohanemine (*climate change adaptation*) – tegevused, mille eesmärk on suurendada looduskeskkonna ja inimühiskonna vastupanuvõimet kliimamuutustele, näiteks rannaalade kaitsmine meretaseme tõusu ja üleujutuste eest, soojussaareefekti leevendamine linnades, kuumalainete eest varajase hoiatussüsteemi loomine ja kliimateadlikkuse suurendamine.

⁵ Kliimamuutuste mõju leevendamine (*climate change mitigation*) – tegevused, mille eesmärk on kliimamuutuste ulatuse vähendamine, vähendades kasvuhoonegaaside heidet ning suurendades kasvuhoonegaaside sidumist, näiteks kortermajade renoveerimine energiatarbimise vähendamiseks,

koos tegevuste loetelu ja saavutatavate tulemustega. Põhjalikult kaalutakse kliimamuutuste mõjuga kaasnevaid võimalikke riske ja võimalusi, aidates seeläbi KOV-idel võtta vastu teadmispõhiseid pikaajalisi strateegilisi otsuseid. See omakorda võimaldab KOV-ide haldusalas elavate inimeste elukvaliteeti ja elukeskkonda säilitada või isegi parandada. Lisaks kaalutakse ka KOV-i võimalusi aidata kaasa kliimamuutuste mõju leevendamisele.

KOV-id on väga erineva suuruse, asukoha ja kliimarisikidega ning seetõttu on KEKK-ide koostamine paindlik. Kliimamuutustega kohanemise ja leevendamise teemad võivad olla käsitletud eraldi iseseisva dokumendina – KEKK-ina – või integreeritud KOV-i olemasolevatesse ja/või arendamisel olevatesse strateegilistesse dokumentidesse (sh planeeringud). Antud juhhis kirjeldab, kuidas vastavad tegevused ning sidumised eri tegevusvaldkondade arengukavade ja tegevuskavadega tervikliku ülevaatenähtena ühte dokumenti koondada.

Iga KEKK käsitleb põhjalikumalt just konkreetse KOV-i piirkonnas ilmnevat asjakohaseid aspekte, võttes arvesse allpool loetletud valdkondi:

- maakasutus ja planeerimine
- looduskeskkonna hea seisund ja elurikkuse säilitamine, sh linnade elurikkus;
- energeetika ja varustuskindlus;
- taristu ja ehitised;
- liikuvus;
- elanikkonna kaitse, sh tervis, sotsiaaltoetamine ja päästevõimekus;
- majandus, sh [keskkonnahoidlikud riigihanked](#) ja ettevõtetus (tööstuslik tootmine ja toodete kasutus)
- ringmajandus ja jäätmed, veemajandus;
- biomajandus (põllumajandus, metsandus, muu maakasutus);
- kogukond, teadlikkus ja koostöö;

Linnade rohestamise kava võib olla osa KEKKi looduskeskkonna valdkonna peatükist, kui selle koostamisel on lähtutud KIK kodulehel toetusmeetme info juurest leitavast linna rohestamiskava juhiseist.

4. KOHALIKU ENERGIA- JA KLIIMAKAVA KOOSTAMISE VÕI ARENGUKAVA TÄIENDAMISE SAMMUD

Soovituslikud esmased sammud energia- ja kliimateemade arvesse võtmiseks KOV-idele on järgmised:

1. Kaardistada praegune olukord – tuua välja igas valdkonnas, millised kliimariskid⁶ mõjutavad KOV-i ja millised on KOV võimalused energiamajanduses kliimamõjude vähendamiseks (energiasääst, taastuenergeetika, energiakindlus). Vajadusel viia läbi taustauuringud olukorra selgitamiseks, eesmärgiga saada ülevaade, millised on KOV-i võimalused kliimamuutusi leevendada, kuidas on KOV-il võimalik aidata kaasa kliimamuutuste mõjuga kohanemisele, millistes KOV-i olemasolevates ja kehtivates arengudokumentides on kliimamuutuste temaatikat arvestatud ning milliste strateegiadokumentide väljatöötamist kavandatakse. KOV võib ka kaardistada kliimamuutuste positiivseid mõjud ning neist lähtuvad võimalused.
2. Tuua välja igas valdkonnas KOV-i poolt siiani elluviidud ja planeeritavad asjakohased tegevused energia- ja kliimavaldkonnas. Selleks peaks KOV välja tooma tegevused, mida on eri valdkondades juba tehtud ja mida on vaja veel teha, et leevendada kliimamuutuste mõju KOV tasandil ning kuidas oleks kliimamuutuste mõjuga kohanemine võimalikult sujuv KOV-ile, ettevõtetele ja elanikele.
3. Luua KEKK tegevuskava, mis sisaldab ülevaadet planeeritavate vajalike tegevuste loetelust koos tulemusena saavutatavate eesmärkidega igas valdkonnas alates poliitilistest otsustest kuni reaalsete tegevusteni. Seada endale tähtajalised (aastate lõikes) ja mõõdetavad eesmärgid kliimamuutustega kohanemiseks ja kasvuhoonegaaside (KHG) heite vähendamiseks ning sidumise suurendamiseks (sh energiasäästu eesmärgid). Kirjeldada KOV-i planeeritud tegevusi nii üldisemas/pikaajalisemas visioonis kui ka detailselt, konkreetsete meetmete/tegevuste kaupa. Määrata näitajad, millega seatud eesmärkide täitmist jälgitakse ja meetmete/tegevuste elluviimise eest vastutajad ning mõelda läbi protsess ja ajaline välp KEKK ülevaatamiseks/ajakohastamiseks.
4. Loetelu KEKK näitajatega on toodud toetuse kasutamise aruandluseks loodud failis (lisa 1 nimega „Aruandlustabel“ avaldatakse KIK kodulehel).
5. Määrata tegevuste ja tulemuste seiramise, aruandluse, eesmärkide uuendamise, täiendamise ja avalikustamise kord.
6. Lõimida KEKK tegevuskava tegevused KOV arengudokumentidesse (KOV arengukava, KOV eelarvestrateegia koos tegevuskavaga, planeeringud).

Juhendi lisa 1 nimega „Aruandlustabel ja näitajad“ on KOV-ile abiks eri valdkondade ja teemade läbivaatamisel, kas KOV tegevustes on juba praegu kliimamuutustest tingitud riskidega arvestatud või mitte, ning suunab KOV-i mõtestama läbi kliimamuutustest mõjutatud teemasid nii kliimamuutustega kohanemise kui ka leevendamise osas.

---

⁶ Kliimarisk on tehis- või looduskeskkonnale (sh inimesele) kliimamuutustest tingitud kahjuliku mõju avaldumise tõenäosus. See ei sõltu mitte ainult kliimast, vaid väga palju ka sellest, kui haavatavad me oleme. Kliimariskid on kohapõhised, st olenevad geograafilisest asukohast, kohaliku elanikkonna vanuselisest struktuurist (haavatavamad on kõige nooremad ja kõige vanemad vanuserühmad), majandusvaldkondadest, vett mitteläbilaskvate pindade ja rohealade osakaalust jne.

NB! Nimekiri ei ole lõplik ja sõltuvalt KOV-i eripärast võib esineda KOV-is kliimamuutustega seonduvaid tegevusi, mis ei ole lisas 1 toodud loetelus välja toodud. Lisaks ei pruugi KOV-ide eripära tõttu kõik lisas loetletud väited kohalduda kõigile KOV-idele.

Juhis tabeli kasutamiseks

Lisas 1 nimega „Aruandlustabel ja näitajad“ on toodud iga valdkonna juurde väited, millele on tarvilik tähelepanu pöörata ning mille kohta saab KOV vastata „Kohaldub“ või „Ei kohaldu“.

Kui vastuseks on „Kohaldub“, tuleks KOV-il kirjeldada, kuidas (milliste tegevustega, meetmetega) praegu väites sõnastatud täidetakse ja millised on plaanid tulevikus (millised tegevused/meetmed planeeritud), kuidas tulemusi mõõdetakse ja millises ajaraamis.

Kui vastuseks on „Ei kohaldu“, peab KOV piisava põhjalikkusega selgitama, miks antud omavalitsuses konkreetne väide ei kohaldu.

Tabel 1

Valdkonnad	Väide
<p>Tervis, sotsiaalhoolekanne ja päästesuutlikkus: inimesed oskavad kaitsta oma tervist ja vara, päästevõime on heal tasemel ja kliimamuutuste potentsiaalne mõju tervisele, varale ja elukvaliteedile on võimalikult minimaalne.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - KOV tegutseb plaani alusel, äärmuslike ilmastikutingimuste puhul⁷ on vastutavate asutuste toetamine korraldatud efektiivselt nt lumetormide, paduvihmade ja üleujutustega toimetulek. - On kaardistatud, millised KOV territooriumil asuvad tervishoiu- ja sotsiaalhoolekandeesutused asuvad üleujutusohuga aladel ja on kavandatud meetmed üleujutusriskide vältimiseks ja leevendamiseks. - Arvestatakse äärmuslikult madalate temperatuuride ja sagedaste sulamis-külmumistsüklite esinemisega ning kõnni- ja sõiduteede libedusega. Kasutusele on võetud kiired ja tõhusad libeduse vähendamise meetmed. - On loodud võimalused puhta joogivee tagamiseks kuumalainete ajal, nt linnaruumis avalikud joogiveekraanid. - Ehitistel on piisav soojustus ja küttesüsteemid on korras, töökindlad ja vastupidavad madalate temperatuuride korral. - KOV-i päästesuutlikkus (nt veevõtukohtad, evakuatsioonikohtad) on heal tasemel. Tagatud valmisolek ekstreemsetest ilmastikunähtustest tingitud ebatavalistes olukordades vastutava asutuse toetamisel kiiresti reageerida. - Tervishoiu riskigrupidel on piisavalt teadmisi äärmuslikes ilmastikutingimustes hakkama saamiseks. Nt kuuma- ja külmalained, tugevad tormid. - Esmatasandi meditsiiniline abi on piisavalt kättesaadav. - Sotsiaaltöötajatel ja sotsiaalteenuseid osutavatel isikutel on teadmised, kuidas reageerida ja abistada äärmuslike ilmaolude esinemisel võimalikke abivajajaid ning KOV-il on välja selgitatud need inimesed, kes võivad vajada ekstreemsetes oludes abi. - Vältimatu sotsiaalabi osutamine on piisavalt planeeritud ja tagatud⁸.
<p>Maakasutus ja planeerimine: tormi-, üleujutus- ja erosioonirisk on maandatud, soojussaare efekti⁹</p>	<ul style="list-style-type: none"> - KOV-i planeerimis- ja ehitusspetsialistidel on piisav pädevus kliimatemaatika arvestamiseks nende igapäevatoos. - On hinnatud KOVi süsinikujalajälg ning kavandatud meetmed kasvuhoonegaaside heite vähendamiseks.

⁷ https://www.ilmateenistus.ee/wp-content/uploads/2013/01/Ilmariskid_teatmevihik.pdf.

⁸ [Sotsiaalhoolekande seadus](#)

⁹ Soojussaare (*Urban Heat Island*) –on ümbritsevast piirkonnast märkimisväärselt soojem linnastunud ala.

Valdkonnad	Väide
<p>¹⁰ on leevendatud, asustuse kliimakindlust on suurendatud, valides selleks parimad lahendused maakasutuses ja selle planeerimisel. Maakasutuse ja planeerimistegevustes on arvestatud süsiniku jalajälge ning KHG tekkimist, võimalusel eelistatud kliimasõbralike valikuid.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Kui KOV-i haldusalas on piirkondi, kus esinevad paduvihmadest tingitud üleujutused, tuleb nendes piirkondades üleujutuse tagajärjel toimuvaid riske maandada. Üleujutuste maandamiseks kasutatakse muu hulgas ka n-ö looduspõhiseid lahendusi (viibekraavid, -tiigid, imbväljakud jne). - On hinnatud, millised on soojussaarte riskiga piirkonnad ja kui palju neid on KOV-i alal. On hinnatud, kui palju on soojussaare efekti leevendavaid rohealaseid, haljastust, veekogusid ja kuidas need paiknevad. Olemas on plaan soojussaare efekti leevendamiseks või tekke vältimiseks. - Olemasolevate munitsipaalhoonete renoveerimisel ning uute hoonete jaoks ligipääsuvõimaluste ja teede planeerimisel lähtutakse hoone ja liikuvuse kui terviku tõhususest. - KOV-i haldusala kinnisvaraomanikud on teadlikud neid mõjutatavatest kliimarisikidest. Asjakohaseid kliimarisike puudutav teave on vabalt kättesaadav. - Hoonete energiaklasside õigeaegset saavutamist renoveerimisel ning uute ehitiste rajamisel on arvestatud elamumajanduse teema käsitlemisel arengukavas. - Kohalikud planeeringud arvestavad kliimamuutuste mõju ja kaasnevaid riske. - On hinnatud, kui palju on KOV-i haldusalas inimeste tekitatud keskkonnakahjuga alasid¹¹ ja kas KOV-il on võimalik kaasa aidata selliste alade korrastamisel. - KOV on ette näinud taastuvenergia tootmisotstarbega seotud maakasutuse kavandamist, sh üldplaneeringutes. - KOV on käsitlenud taastuvenergeetika, energiasäästu ja taastuvkütustele ülemineku teemasid soojusmajanduse arengu- ja tegevuskavas ning planeeringutes. - KOV on käsitlenud kergliikluse, ühistranspordi edendamise, taastuvenergeetika, energiasäästu ja taastuvkütustele ülemineku teemasid liikuvuse valdkonna eesmärkides oma arengu- ja tegevuskavas ning planeeringutes. - KOV on käsitlenud kliimamuutusi leevendavat, roheplaneeringute terviklikku, sotsiaalsete mõjude, elurikkuse ja kliimamõjudega arvestavat arengut valdkonna eesmärkide seadmisel oma arengu- ja tegevuskavas ning planeeringutes.

¹⁰ Soojassaare efekt tuleneb asjaolust, et linnades neelavad asfalt, betoon ja pigetatud majakatused päikesekiirgust palju intensiivsemalt kui looduslikud pinnad ning nende kohal on õhutemperatuur kõrgem. Soojassaare efekt tiheasustusaladel võimendab kuumalaineid, millele on eriti tundlikud kroonilised haiged, väikelapsed ja eakad, kelle seas suureneb haigestumine ja suremus.

¹¹ Keskkonnavastutuse seadus: <https://www.riigiteataja.ee/akt/12888473?leiaKehtiv>.

Valdkonnad	Väide
<p>Looduskeskkond: muutuvast kliimas on arvestatud liikide, elupaikade ja maastike mitmekesisuse ning maismaa- ja veeökosüsteemide soodsa seisundi ja terviklikkuse ning sotsiaalmajanduslikult oluliste ökosüsteemiteenuste pakkumisega piisavas mahus ja piisava kvaliteediga.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - On hinnatud, kui palju on KOV-i haldusalas inimeste tekitatud keskkonnakahjuga looduslikke alasid ja kas KOV-il on võimalik kaasa aidata selliste alade looduslikkuse taastamisele ning CO₂ sidumise suurendamisele. - KOV-il on olemas ülevaade, kui palju tema territooriumil on kaitsealasid ja muid kaitstavaid loodusobjekte. - Tegeletakse looduskaitsega kohalikul tasandil, sh KOV tasandil kaitstavate loodusobjektide loodusväärtuste kaitsega. - KOV omab ülevaadet rohevõrgustike seisukorrast ja loodusmaastike sidususest. - KOVil on ülevaade kui palju on tema territooriumil erinevaid looduslikke elupaiku^{12 13}, sh millised neist on haruldased ja/või ohustatud ning kui palju on liike, kelle elupaiku tuleb elurikkuse säilitamiseks hoida ja kaitsta. - KOV-il on olemas ülevaade, põhjavee ja pinnaveekogumite seisundist oma territooriumist ja nende heaolu mõjutavatest faktoritest ning veemajanduskavas planeeritud tegevustest veekogude seisundi parandamiseks. KOV on planeerinud tegevused veekogude parema seisundi saavutamiseks vastavalt oma kohustusele. - KOV on hinnanud, kas naaber- või lähimavalitsusega on võimalik teha koostööd looduskeskkonna kaitsmise osas ja riigiga riiklikult kaitstavatel aladel looduskeskkonna säilitamise ja taastamise osas (nt poollooduslike koosluste hooldamisel). - KOV omab ülevaadet oma territooriumi metsade tagavara juurdekasvust ning raiemahust. - KOV omab ülevaadet rohealade (sh puuvõrastike liitus) ja veealade osakaalust ja jaotuse tasakaalust tiheasustusaladel. KOVil on meetmed detailplaneeringute tingimuste kehtestamiseks sidusama rohevõrgustiku saavutamiseks nii uutel kui olemasolevatel aladel ehituslike muudatuste tegemise tingimuste seadmiseks. - KOV on võtnud meetmeid võõrliikide tõrjeks enda omandis oleval maal.
<p>Majandus: majandussubjektid juhivad parimal viisil kliimamuutustega kaasnevat võimalusi ja riske.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - KOV on hinnanud tulevikus (15 ja 30 aasta pärast) oma piirkonna ettevõtluskeskkonna muutust tulenevalt kliimamuutuste mõjudest. Nt suveturismi osakaalu kasv ja taliturismi osakaalu langus piirkonnas. - Lisaks on analüüsinud, millised on KOV-i võimalused ettevõtluskeskkonna suunamiseks pikas (30 aasta) perspektiivis. - KOV-i alal tegutsevaid ettevõtjaid on teavitatud kliimamuutustega kaasnevatest riskidest piirkonnas.

¹²[Teabevõrgustik | loodusveeb](#)

¹³ <http://www.eelis.ee/>

Valdkonnad	Väide
	<ul style="list-style-type: none"> - KOV-id kasutab hangetes keskkonnahoidlike riigihangete põhimõtteid ning on eeskujuks keskkonnahoidlike valikute/otsuste tegemisel. - KOV arvestab erinevaid üritusi, sündmusi planeerides keskkonnahoidlikkuse põhimõtetega. - KOV-i alal tegutsevad ettevõtted arvestavad oma ärimudelil ringmajanduse põhimõtetega. - KOV on teadlik ringmajanduse põhimõtetest ja oskab suunata oma kogukonda neid põhimõtteid rakendama. - Kliimamuutuste mõjust tulenevaid riske on KOV-i haldusalas olevate majapidamiste korral hinnatud ning nende maandamiseks on planeeritud asjakohased meetmed.
Ringmajandus ja veemajandus:	<ul style="list-style-type: none"> - On ülevaade kui paljud majapidamised, asutused ja ettevõtted on sõlminud jäätmekäitleja(te)ga lepingu(d) piisavas mahus katmaks tegelikku jäätmeteket antud asukohas. - KOVil on ülevaade ning teadmine oma piirkonnas asuvatest jäätmete liigiti kogumise võimalustest ning mahtudest erinevate jäätmeliikide lõikes. - Liigiti kogumiseks tagatud jäätmekogumispunktide arv ja tühendamise sagedus on piisav tagamaks elanikkonnale mugavat jäätmete sorteerimist. - On ülevaade omavalitsuse olme- ja pakendijäätmete liigiti kogumise mahu suhtest jäätmete kogutekkega¹⁴. - KOVil on selge ülevaade KOV territooriumil tekkinud jäätmete edasise käitlemise korraldusest. Omavalitsus panustab jäätmete tekkimise vähendamisse ja vältimisse ning on läbi mõelnud, mis saab kogutud jäätmetest. On kehtestatud nõuded korraldatud jäätmeveo raames kogutud jäätmete edasiseks käitlemiseks. - Liigiti kogutavatele jäätmetele on määratud ringlusesse võtmise määrad. On hinnatud, kas vähemalt 50% kogutud jäätmetest on võetud ringlusesse. - On korraldatud jäätmejaamade töö. - On kokku lepitud KOVi või lepingujärgses jäätme- või keskkonnajaamas jt asutustes vastuvõetavad jäätmeliigid võimalikult suures ulatuses. - On kokkulepitud koostöö naabruses asuvate jäätmejaamadega eri tüüpi jäätmete kogumiseks, edasiseks ladustamiseks, kasutuseks ja järelkasutuseks edasiandmiseks. - On korraldatud ringmajanduse mudelitel põhinevate üksuste töö (näiteks taaskasutuskeskused, parandustöökojad, ringmajanduskeskused).

¹⁴ Kogujäätmete arvestuse alla loetakse alamgrupid "pakendid" ning "olmejäätmed (kodumajapidamisjäätmed ja samalaadsed kaubandus-, tööstus- ja ametiasutusjäätmed), sealhulgas liigiti kogutud jäätmed". Liigiti kogutud jäätmeteks loetakse samad grupid ILMA "prügi (segaolmejäätmed)" ja "prügi (segaolmejäätmete) sortimisjäädeta".

Valdkonnad	Väide
	<ul style="list-style-type: none"> - KOVis on olemas piisaval määral ringmajanduse mudelitel põhinevaid üksusi nt parandustöökodasid, et katta elanikkonna nõudlus. - Jäätmejaamad võtavad vastu keskkonnaministri määruse "Olmejäätmete liigiti kogumise ja sortimise nõuded ja kord ning sorditud jäätmete liigitamise alused" § 2 lg 3 poolt määratud liike. - KOV on jäätmejaamas vm korraldanud ehitusjäätmete vastuvõtu. Jäätmejaamades on sisse seatud korduskasutuse süsteem, jäätmejaamas võetakse korduskasutatavaid asju (mööbel, elektroonika, ...) vastu näiteks eraldi selleks ettenähtud ruumis ja sealt saavad soovijad neid asju endale soetada. Siin ei arvestata taaskasutuspooldide poolt mööbli või riiete vastuvõtmist. - KOVis on hinnatud ringlusse võetava materjali määr KOV territooriumil. - KOVis on ülevaade jäätmetekkest inimese kohta KOV territooriumil (v.a. põlevkivijäätmed). - Reovee kohtkäitluse ja äraveo eeskiri: reovee kohtkäitlus ja äraveo tingimuste eeskiri on kehtestatud ja avalikustatud. - KOVil on ülevaade kohtkäitlussüsteemidest ja nende seisukorrast, peetakse süsteemset ülevaadet nende seisukordadest. - KOVil on läbimõeldud tegevusplaan hajaasustuse kohtkäitlussüsteemide ehitamise ning käitlemise tagamise toetamiseks. KOVil on eesmärk tagada kõigi hajaasustuses paiknevate majapidamiste elamu heitvee nõuetekohase kanalisatsioonisüsteemi ja joogiveesüsteemi rajamiseks ja käitlemiseks kooskõlas keskkonnanõuetega piirkondades, kus puudub ühiskanalisatsiooni- ja veevärgiga liitumise võimalus. - KOV on hinnanud, et ühisveevärgi vesi on kvaliteetne ja tarbimiseks ohutu. Omab ülevaadet kvaliteedinõuetele vastava vee tarbijate suhtest ühisveevärgi tarbijate koguarvu. KOV tagab, et vähemalt 90%/ 95%/ kõigi tarbijate vesi vastab kvaliteedinõuetele. - KOVil on ülevaade, kas heitvee puhastamisnäitajad vastavad keskkonnakaitse nõuetele. On hinnatud reostuskoormuse normidele vastava heitvee suhet kogu heitveega. Eesmärgiks on seatud vähemalt 90%/ 95% /100% heitveest vastab nõuetele. - KOVil on ülevaade, kui suur osakaal liitumisvõimalusega elanikest on ühisveevärgiteenusega liitunud. Eesmärgiks on seatud, et vähemalt 80% / 90% /95% liitumisvõimalustega elanikest on liitunud.
<p>Biomajandus: Eestile oluliste biomajandussektorite jätkusuutlikkuse edendamine kliimamuutuste mõju arvestava põllu-, metsa-, vee-, kala- ja</p>	<ul style="list-style-type: none"> - On hinnatud, kui palju on aktiivset ja potentsiaalset põllumaad ja metsa ning kui suur osa on KOV-is vee- ja kalamajandusel ning turbakaevandusel. On olemas teadmine, kui suur on nende sektorite tööhõive kohalikul tasandil. On ette nähtud eelmainitud sektorite kliimamuutustega kaasnevate riskide maandamine. - On hinnatud kliimamuutustest tingitud potentsiaalseid positiivseid muudatusi biomajandusele KOV-i haldusalas.

Valdkonnad	Väide
puhkemajanduses, samuti turba kaevandamisel.	<ul style="list-style-type: none"> - On teada, kui palju on kohalikke kutselisi põllumehi ja talupidajaid. Toodete transportimisest tekkivate heitgaaside vähendamiseks tuleks soodustada kohalike saaduste turustamist kohalikele inimestele. - Kavandatakse või on rakendatud bioenergia ressursside kasutus.
Kogukond, teadlikkus ja koostöö: teadlikkus kliimamuutustega kaasnevatest riskidest ja võimalustest on suurenenud.	<ul style="list-style-type: none"> - On hinnatud kliimamuutustest tingitud mõjusid KOV-i kogukonna enimhaavatavatele inimgruppidele. - On planeeritud enimhaavatavate inimgruppide kliimamuutuste mõjude suhtes haavatavuse vähendamise meetmed. - On tegeletud KOV-i tasandil inimeste riskiteadlikkuse suurendamisega ja juhiste andmisega kriisiolukorras käitumiseks. - On tõhustatud riskijuhtimist ja suurendatud KOV-ide ametnike ja töötajate teadlikkust ja pädevust kliimamuutustega kaasnevatest riskidest ning võimalustest, et aidata kaasa kliimamuutuste leevendamisele ja mõjuga kohanemisele. - On hinnatud kliimamuutuste leevendamisest tingitud majanduse ümber kujunemise sotsiaalset mõju KOV elanikele. Planeeritud on meetmeid nende riskide juhtimiseks. - KOV on suunanäitaja rollis – keskkonnasõbralikud liikumisviisid (jalgrattad, tõukerattad, elektriautod ametlikeks käikudeks), energiatõhusad hooned, ringimajanduse põhimõtete juurutamine KOV-is jne) - KOV-i hallatavate haridusasutuste, noortekeskuste ja huviringide kaudu suunatakse teadlikkuse kasvatamist kliimamuutustest ja ringmajandusest.
Taristu ja ehitised: kliimamuutuste mõju tõttu ei ole vähenenud elutähtsate teenuste kättesaadavus ega hoonete energiatõhusus.	<ul style="list-style-type: none"> - KOV kasutab hoonete rekonstrueerimisel ja uute hoonete rajamisel võimalikult energiatõhusaid lahendusi. - Olemasolevate munitsipaalhoonete renoveerimisel ning uute hoonete, ligipääsuvõimaluste ja teede planeerimisel lähtutakse hoone ja liikuvuse kui terviku tõhususest. - KOV-i hallatavatele hoonetele on tehtud energiaaudit, mille alusel on kavandatud hoonete rekonstrueerimine (sh hoone automaatika ajakohastamine erikulude haldamiseks). - Tagatud on KOV-ile kuuluvate ehitiste ja rajatiste vastupidavus äärmuslikele ilmastikuoludele (hoonete soojustus, kütte-, jahutus- ja ventilatsioonisüsteemide töökindlus, vastupidavus, efektiivsus). - On tehtud koostööd elutähtsate teenuste pakujatega, sh sideteenuste kättesaadavus, st ligipääsu ning võimalikult kiire marsruudi korrasoleku tagamine kiirabile, päästemeeskonnale, kohaliku toidupoole olemasolu ja toiduvard, veesüsteemide töökindlus ja vastupidavus, et parandada piirkonnas nende teenuste toimepidevust ja kättesaadavust; on parandatud enda valmisolekut elutähtsa teenuste katkestuseks. - On tagatud ühistranspordivõrgu pidev arendamine ja vajadustele vastavaks kohaldamine, vähese süsinikuheitega transpordisüsteemi arendamine sh vastava taristu arendamine ning jalgratta- ja jalgteedel liiklemise soodustamine.

Valdkonnad	Väide
	<ul style="list-style-type: none"> - Ühistranspordikeskustega koostöö on hästi toimiv. - KOV omab ülevaadet oma territooriumil asuvate hoonete energiatõhususest, renoveerimisplaanidest ning on analüüsinud hoonete energiatõhususe nõuded ehituslubade väljastamisel. - KOV omab plaani energiavaesuse leevendamiseks abivajajatele, s.h. abi renoveerimisel.
<p>Energeetika ja varustuskindlus: kliimamuutuste mõju tõttu ei ole vähenenud energiasõltumatus, -turvalisus, varustuskindlus ega taastuenergiaressursside kasutatavus, ei suurene ka primaarenergia lõpptarbimise maht.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - On tagatud soojussüsteemide töö- ja varustuskindlus (sh torustikud on tänapäevased). Kaugkütteseadmed on energiatõhusad. - KOV-i hallatavate hoonete lokaalkütteseadmed on ajakohastatud ja energiatõhusad. - Koostöös elektriettevõtetega on tagatud elektrisüsteemide töö- ja varustuskindlus. - On suurendatud KOV-i üksuse valmisolekut elektrikatkestusteks või varustuse häireteks. - On hinnatud ja analüüsitud taastuenergiaressursside osakaalu suurendamise võimalusi. - Üldplaneeringutes on kavandatud taastuenergiaga seonduv maakasutus (nt päikesepaneelid, tuulepargid, biogaasijaamad, vesinik jne). - KOV kasutab energia tarbimisel ja tootmisel taastuenergia lahendusi (sh hinnatud potentsiaal) ning on ülevaade olemasolevatest taastuenergiaettevõtetest KOV-is. - On välja selgitatud ja tagatud võrguga seotud vajalikud liinitugevdused ja arvestatud tulevaste taastuenergialahendustega. - On tehtud koostööd taastuenergiaettevõtetega erinevate lahenduste leidmisel, sh kriisiajal toimetulek, energia salvestamise lahendused/potentsiaal, varustuskindluse suurendamine. - Energiakogukond, energiaühistud tegutsevad ja on edukad või on loomisel. - Kavandatakse või on rakendatud energijuhtimise ja -tõhususe meetmeid. - Tänavavalgustus on ajakohastatud. - KOV-i üksuse elektrooniline ja digitaalne andmehõive on juhitud ja tegeletakse digijäätmete vähendamiseks.

5. TÄIENDAVID SOOVITUSED

- Kui kliimamuutuste mõju leevendamine ja mõjuga kohanemine nõuab töötajate ümberviimist, koondamist vms, tuleb seda teha õiglaselt. See tähendab, et töötajatele tuleb tagada sotsiaalsed garantiid toimetulekuks, ümberõppe võimalused, uued ja kvaliteetsed töökohad jne. KOV-il on võimalik ümberõppele ja toimetulekule kaasa aidata nt suunates ettevõtlust ning teha koostööd töötukassa ja haridusasutustega, kes kohapeal või lähikonnas koolitust ja/või ümberõpet korraldavad.
- Liitumised vabatahtlike kliima- ja/või energiaalgaatustega, nagu [ELi linnapeade pakt kliima ja energia alal](#), [linnade energiasäästu sprint](#), [targa linna pilootprogramm](#), osalemine ELi teadusuuringute ja innovatsiooni programmi „[Euroopa horisont](#)“ taotlusvoorudes/projektikonkurssidel ja [ELi missioonides kliimanetraalsed ja targad linnad](#) ja/või [kliimamuutustega kohanemine](#), tuleks esile tuua.
- Kliimamuutustega kohanemise tegevuste planeerimisel, sh üleujutuste ja soojussaare efekti ennetamiseks ja leevendamiseks, on oluline tugineda looduspõhiste lahendustele, mis suurendavad iseseisvat toimetulekut, vastupanuvõimet ja ökosüsteemide kaitset, et kooskõlas kestliku arengu eesmärkidega tagada paremad elamistingimused, sh säästvad ja kohalikud põllumajandus- ja kalandustavad, vee säästev majandamine, taastuvenergia ulatuslikum kasutamine. Looduspõhiseid lahendusi kliimamuutustega kohanemiseks ja katastroofiohu vähendamiseks kasutatakse tavaliselt rannikuvööndi kaitset, märgalade taastamisel, jõgede/lammi taastamisel, looduslähedases metsanduses, linnade rohestamises ning mullakaitsetes ja taastootmises. Looduspõhised lahendused suurendavad bioloogilist mitmekesisust ja maastiku väärtust, parandades samal ajal ökosüsteemi teenuseid, nagu erosioonivastane kaitse, põua ja üleujutuste ennetamine, süsiniku sidumine, jahutamine ja metsatulekahjude ennetamine.
- Kuna KOV-id on väga erineva suuruse, asukoha ja kliimariskidega, peaks KEKK-ide koostamisel olema paindlik. See tähendab, et iga KOV-i KEKK käsitleb põhjalikumalt just oma piirkonnas olevaid aspekte.
- Kasvuhoonegaaside heite arvestamiseks KOV üksuste ja piirkondade tasemel on koostatud tootmis- ja tarbimispõhine kasvuhoonegaaside inventuur valdkondade kaupa. 2021. a KHG inventuuri tulemused omavalitsuste lõikes koos KOV-põhiste andmetabelitega on leitavad [Kliimaministeeriumi koduleheküljelt](#).
- Läbivalt tuleb silmas pidada, kas ülemaailmseid kestliku arengu eesmärgi (*sustainable development goals*) on piisavalt arvestatud ja võtta sihiks viia KOV arengudokumendid vastavusse nende eesmärkidega. Eraldi tähelepanu pöörata kestliku arengu järgmistele eesmärkidele:
  - eesmärk nr 3: tagada kõikidele vanuserühmadele hea tervis ja heaolukogu elukaare jooksul;
  - eesmärk nr 6: tagada puhas joogivesi, sanitaaringimused ja kestlik veemajandus;
  - eesmärk nr 7: tagada kõigile taskukohane, kindel, kestlik ja kaasaegne energia,
  - eesmärk nr 8: toetada kaasavat ja säästvat majandusarengut ja tööhõivet ning tagada kõigile inimväärne töö;
  - eesmärk nr 9: ehitada kohanev ja vastupidav taristu ning toetada kestlikku tööstuse arengut ja edendada innovatsiooni;
  - eesmärk nr 11: muuta linnad ja asulad kaasavaks, turvaliseks, kohanevaks, vastupidavaks ja kestlikuks;
  - eesmärk nr 12: tagada säästvad tarbimis- ja tootmisviisid;

- eesmärk nr 13: tegutseda kiirelt ja otsustavalt kliimamuutuste ja nende mõjuga võitlemiseks;
- eesmärk nr 15: majandada kestlikult metsi, võidelda kõrbestumisega, peatada ja pöörata tagasi pinnase ja mulla degradeerumine ning peatada elurikkuse vähenemine.

6. TEGEVUSKAVA

- Lisage KEKK elluviija – kes korraldab või koordineerib KEKK elluviimist?
- Tegevuskavas määrata igale konkreetsele tegevusele vastutaja/kaasatajad.
- Kes vastutab KEKK elluviimise seiramise eest?
- Kes jälgib näidikuid ja nende täitmist?
- Kui tihti kava üle vaadatakse ja uuendatakse?
- Tegevusplaan KEKKi lõimimiseks teiste KOV seotud dokumentidega-planeeringud, strateegiad, arengu-ja tegevuskavad (vastutajad, tähtajad)

7. ARUANDLUS

- KEKK koos tegevuskavaga tuleb esitada koos lõpparuandega projekti lõpus KIKile.
- Projekti järelaruandlus toimub üks aasta pärast projekti lõpparuande kinnitamist. Järelaruandes esitatakse ka täiendatud andmetega „Aruandlustabel“, millesse on märgitud juba elluviidud tegevuste loetelu, planeeritud tulemuste saavutamine, uued tegevused ja info selle kohta, et kui koostati piirkondlik või maakondlik KEKK või lisati kliima- ja energiaeesmärgid maakonna arengustrateegiasse, siis kuidas KOV arengudokumendid (arengukava, eelarvestrateegia koos tegevuskavaga) on viidud kooskõlla piirkondliku või maakondliku KEKKiga või maakondliku arengustrateegiaga.